

Fuerteventura, una illa per sentir la llibertat

Natura salvatge entre el mar i la muntanya

Reportatge de **Ferran Alexandri** (text) i **Valentí Zapater** (fotografies)

L'illa de Fuerteventura acapara un ventall de paisatges: des del malpaís al desert de dunes, dels barrancs i les valls àrides fins als penya-segats que es precipiten al mar. Llogarets per descobrir, petits ports fets a pinzell... i camins, camins de muntanya. Un illa d'una natura encara verge i poc coneguda pels excursionistes. Un lloc per perdre-s'hi, per escoltar el silenci, perquè el temps s'hi ha deturat. Un lloc per descobrir paisatges lluny de les rutes marcades.

*El Mirador de los
Canarios (450 m)
és considerat el lloc
més salvatge de l'illa,
caracteritzat pels
vents forts .*

El cas de Fuerteventura

¡Estas soledades desnudas, esqueléticas, de esta descarnada isla de Fuerteventura! ¡Este esqueleto de tierra, entrañas rocosas que surgieron del fondo del mar; ruinas de volcanes; esta rojiza osamenta atormentada de sed! ¡Y qué hermosura! Claro está que para el que sabe buscar el íntimo secreto de la forma, la esencia del estilo, en la línea desnuda del esqueleto; para el que sabe descubrir en una calavera una hermosa cabeza.

Miguel de Unamuno

Pàgina següent: El malpais és un paisatge de formes erosives, cobertes de sorra volcànica, de relleu anfractuós i àrid, format per blocs caòtics. Al fons es veu el volcà de Liria, al Malpais Grande.

Fuerteventura, és la segona illa més gran de l'arxipèlag de les Canàries. Ubicada al sud-oest de Lanzarote, de la qual és separada per l'estret de La Bocayna, es caracteritza per les grans planícies, a causa d'un intens procés erosiu, però també pels cons volcànics, les serralades i els penya-segats. Al sud, hi ha l'antiga illa de Jandía, actualment unida a l'istme de la Pared, que forma la península de Jandía, i li dona l'aspecte allargat que presenta Fuerteventura.

Fuerteventura constitueix alhora un dels sistemes més ben conservats dels hàbitats esteparis insulars, perquè aquesta afortunada illa posseeix el corredor costaner marí més verge de la Macaronèsia. El seu origen és volcànic, amb un relleu muntanyós, però d'altitud limitada; el punt més alt és Jandía o pic de la Zarza (807 m).

La capital és Puerto del Rosario (Puerto Cabras fins al 1956), on hi ha el Cabildo Insular, que és el govern de l'illa. Els habitants de Fuerteventura són *majoreros* o *majos*, nom indígena provinent de l'antic nom de l'illa: *Majorata*. A més, qualsevol cosa relativa a aquesta illa és també *majorera*. Una dita en la llengua dels antics habitants diu: «*Tamaragua tamarinde sansohé mahoh*», que vol dir «¡Bon dia

amics, benvinguts a la meva terra!».

La història de Fuerteventura comença quan van arribar a les seves costes els berbers, van poblar l'illa i hi van deixar la seva cultura i els seus costums. L'illa no es conqueriria fins al 1402 pels normands Jean de Bethencourt i Gadifer de la Salle, i després passaria a la corona espanyola.

Fuerteventura té més de 48.000 ha d'espai natural protegit d'un alt interès cultural i científic. El paisatge *majorero* és un ventall de colors, des l'àrida i daurada mar de dunes fins a la terra roja o negra del malpais, solcat per antics volcans ara extingits; i al litoral, l'abrupta costa formada per penya-segats escarpats que cauen verticalment al mar embravit, i que amaguen coves marines força interessants.

Així és Fuerteventura, salvatge i verge, que demana ser redescoberta. Els encadenaments de les muntanyes en general són lleus; però de vegades esdevenen pronunciats. Les planúries, immenses, les comes suaus, les valls llargues i esplendoroses. A més, Fuerteventura té mar, vent i onades inquiet, un vent que bufa intensament, i unes onades impressionants. Un contrast de força i equilibri que casa amb la calma de la terra, de l'interior. Amb la tranquil·litat dels petits pobles costaners de típica arquitectura de fang, pedra i calç, plens de vida i de tradició. Carrers per passejar on el temps s'ha aturat... i mar per somiar.

Betancuria va ser la primera capital de l'illa, fundada l'any 1404 per l'aventurer normand Jean de Bethencourt sota el regne d'Espanya. Enric III de Castella li concedí el títol de rei de Canàries. La vila conserva encara el seu sabor èpic, amb l'església de Santa María de Betancuria, i les ruïnes del convent franciscà on visqué San Diego de Alcalá.

La platja del Burro, al desert de dunes del parc natural de Corralejo, sorprèn pel daurat de la sorra i les aigües cristal·lines del mar.

Els espais naturals protegits de Fuerteventura

1 Parc natural de l'illot de Lobos

Situat al nord de Fuerteventura, queda separat de l'illa per l'estret de La Bocayna. Per accedir-hi cal agafar un vaixell des del port de Corralejo. L'illot de Lobos té un gran interès científic perquè hi creixen més de cent espècies vegetals, i amb una gran varietat d'animals i ocells migratoris, a més a més de tenir un dels fons marins declarats àrea de reserva submarina de gran riquesa ecològica. Antigament, l'illot era habitat per llops marins, és a dir, foques, i d'aquí ve el seu nom. Pel que fa la vegetació destaca la presència de la sempreviva endèmica, *Limonium ovalifolium canariensis*. La màxima altura és La Caldera (127 m).

2 Parc natural de Corralejo

Situat al municipi de La Oliva, el que més sorprèn és la zona de dunes, a part del malpaís i del con volcànic de la muntanya Roja (312 m), i també la singular vegetació psamòfila, adaptada a viure a la sorra. Per exemple, a la platja del Burro, hi viuen nombroses espècies endèmiques, com ara *Androcymbium gramineum psammophilum*, *matamoro (Suaeda vera)* i l'argelaga. Com a unitat geomorfològica, constitueix un espai de característiques peculiars perquè té un camp de sorra d'origen orgànic (pro-

ALBERT MARTÍNEZ

vinent del fons marí), a més a més de ser un paratge en bon estat de conservació. El desert de dunes de Corralejo, ubicat a la part nord-est de l'illa és, també, un paisatge daurat de platges d'aigua cristal·lina.

3 Monument natural del malpaís de la Arena

Al municipi de La Oliva. Aquest espai s'ha originat a causa de les erupcions volcàniques de fa aproximadament 10.000 anys;

l'altitud màxima és el volcà de La Arena (420 m). Aquí hi viuen les poblacions més interessants d'ocells, com ara el bitxac de Fuerteventura, i de plantes, com ara l'eufòbia de Canàries (*o tabaiba*), *Kleinia neriifolia*, la típica argelaga de Fuerteventura, convertida gairebé en monument, o els líquens de l'illa.

4 Monument natural de la muntanya de Tindanya

També al municipi de La Oliva, l'indret s'ha originat a partir del complex basal de Betancuria. Té un gran valor geològic, etnogràfic i cultural. La muntanya de Tindanya va tenir un significat màgic pels antics aborígens *majoreros*. Coneguda també com *la Montaña de las Brujas*, al cim es conserven gairebé tres-cents gravats aborígens damunt la pedra, que són el testimoni col·lectiu d'una cultura passada,

essencial per al coneixement de la història de Fuerteventura. Aquestes representacions tenen la forma d'un peu, i estan orientades cap a ponent.

5 Paisatge protegit de Vallebrón

Ubicat en els municipis de La Oliva i Puerto del Rosario. El més característic és el relleu tallant de les crestes: un paisatge format per un llom allargat i amb el perfil d'un ganivet, flanquejat per dos grans barrancs en forma d'U. El punt més oriental és la muntanya de la Muda (689 m), que és l'altitud màxima de la zona, on hi ha un petit jaciment arqueològic. Hi creixen espècies vegetals endèmiques, com el *garbancillo*, la *jorga* o la iuca peu d'elefant.

6 Monument natural del Malpaís Grande

Ubicat als municipis d'Antigua i Tuineje, segurament és la zona més espectacular de tota l'illa, perquè és plena de volcans i camps de lava, com els volcans de Liria i de Laguna. El malpaís és un dels paisatges més interessants de la vulcanologia, caracteritzat per les grans formes erosives, cobertes de sorra volcànica, de sediments o de fòssils. El relleu és anfractuós, i la seva esterilitat i aridesa són típiques dels corrents de lava formats per blocs caòtics (l'anomenada *lava aa*). Solcant el cel d'aquest paisatge àrid es pot veure sovint l'afrany, i a l'interior es pot visitar el poblat aborígen de Atalayita.

7 Monument natural de Cuchillos de Vigán

Situat al terme municipal d'Antigua i Tuineje. Aquest entorn és singular a causa de les formacions majestoses anomenades *cuchillos*, que són el resultat de l'erosió sobre materials d'origen volcànic, i que presenten un relleu molt esquerp, amb roques afilades i allargades, i amb àmplies valls. La cota màxima és la muntanya de Vigán (462 m). Es tracta d'una zona especial de protecció d'ocells, refugi de l'afrany, l'àliga pescadora i el falcó pelegrí.

8 Parc natural de Betancuria

Abraça els municipis de Betancuria, Puerto del Rosario, Antigua, Tuineje i Pájara. El parc conté una zona de protecció per als ocells, però sobretot destaca perquè posseeix un dipòsit de sediments oceànics i fòssils d'animals marins d'un gran interès

Un típic volcà, de pendent suau, al monument natural del Malpaís Grande.

científic, i perquè els cimals de les muntanyes són el refugi de moltes plantes rupícoles o espècies introduïdes, com el tabac de jardí. Es tracta d'un paisatge molt erosionat i d'una gran bellesa cromàtica i estructural, amb barrancs, penyals i turons. D'altra banda, també hi trobem hàbitats prou particulars, com la zona humida de les preses de Las Peñitas i Los Molinos, de gran interès faunístic, i amb els penya-segats costaners, que serveixen de refugi dels rapinyaires (alguns, espècies amenaçades). La cota màxima és la muntanya de Betancuria (742 m).

9 Monument natural de Ajuj

Ubicat al municipi de Pájara, és el lloc més antic de l'arxipèlag de les Canàries. Una part de les roques d'aquest espai són sediments marins d'èpoques prehistòriques, quan encara ni les illes Canàries havien començat el seu procés de formació. La costa té un relleu aspre i tallat que cau al mar, caracteritzat per la presència de grans coves marines de notable interès geològic, perquè són testimoni de la primera formació geològica de totes les illes Canàries.

10 Monument natural de Caldera de Gairía

Als municipis d'Antigua i Tuineje, es tracta d'una de les últimes manifestacions volcàniques de l'illa, que té la particularitat de conservar restes de vegetació climàtica en zones àrides. En el flanc occidental de la caldera cal destacar el seu perfil esberlat, i a l'interior, la presència de jaciments arqueològics.

11 Monument natural de la muntanya de Cardón

Al municipi de Pájara, amb una altitud de gairebé 700 m, es tracta d'un massís muntanyós amb una erosió força interessant que ofereix un paisatge imponent en forma de «ganivet», on creix *cereus candelebrus*. Als vessants de la muntanya hi creix una mata endèmica anomenada *orjado (Nauplius sericeus)*.

12 Parc natural de Jandía

Al municipi de Pájara, constitueix una gran superfície al sud de l'illa dominada per les dunes. La solitud és impactant, les platges són verges encara i els paratges recòndits. De fet, en aquest parc, amb l'altura màxima del pic de la Zarza (807 m), el cim més alt de l'illa, s'hi poden trobar manifestacions de gairebé tots els hàbitats, i llocs impressionants, com ara el Arco de Cofete. Pel que fa a la flora, hi creix *Euphorbia handiensis*, l'espècie de lleteresa endèmica i símbol vegetal de Fuerteventura. Destaca el petit poble pesquer de Morro Jable, paradís de la pesca, dels esports aquàtics i de la bona cuina.

13 Lloc d'interès científic de la platja del Matorral

Situat la litoral meridional de Jandía, el lloc té un gran valor ecològic per la diversitat de la flora i dels ocells marins migratoris. Està catalogat com a espai natural protegit, amb l'objectiu de conservar l'ecosistema costaner del saladar, conegut popularment com el *Saladar de Jandía*, format per una comunitat vegetal que suporta inundacions periòdiques de plenamar.

Travessant la caldera del volcà de La Laguna, una depressió el·líptica de parets esquerpes i fons gairebé pla, testimoni d'un cràter gegant antic, al Malpaís Grande.

Detall de l'argelada de Fuerteventura, al Malpaís Grande.

Senderisme a Fuerteventura

Tota l'illa de Fuerteventura es pot recórrer a peu per diversos camins de muntanya de dificultats diferents, des de planícies a valls embarrancades fins a ascensions suaus a cims volcànics. Les condicions, però, poden ser una mica dures, per la calor i el vent. L'acampada lliure, però, és possible, si abans s'obté el permís dels ajuntaments.

Pel que fa al senderisme, precisament a finals del mes de març d'enguany s'ha celebrat a Fuerteventura la primera edició del raid Jable (Pájara – platges de Jandía), que ha estat un èxit de participació i de resultats. De cent senderistes inscrits, que van haver de creuar l'illa d'est a oest en un raid difícil i selectiu, només catorze van acabar a la meta.

Per als excursionistes, les principals rutes de senderisme són:

1 Barranco de Butihondo – Pico de la Zarza (807 m) (3 h / cert nivell de dificultat)

Situat al sud de Fuerteventura, a prop del municipi de Morro Jable. Aquesta és una petita ruta a través del barranc de Butihondo que puja fins al pic de la Zarza (807 m), l'altura màxima de l'illa. Des de dalt d'aquest cim es pot contemplar una esplèndida panoràmica de la costa oest i de les platges de Cofete, però sobretot de tota la península de Jandía. Cal

anar en compte amb el vent, que en aquestes cotes sol ser molt fort, i tenir precaució amb el penya-segat que hi ha als nostres peus. En un dia clar, fins i tot es pot veure l'illa de Gran Canària i el Teide.

Si només volem pujar al pic de Zarza, cal prendre la sortida de Viamar des de l'autovia FV-2. Un cop en aquest llogaret, cal dirigir-se cap al camp de golf i agafar una petita carretera que es dirigeix vers el dipòsit d'aigua, i que s'acaba en una rotonda. Pocs metres abans surt per la dreta una pista de terra que cal seguir fins que gairebé arribem al cim.

2 Barranco de la Herradura (3 h / poc difícil)

La ruta comença als afores de Puerto del Rosario, on neix el barranc que duu fins a Time. Aquesta ruta és interessant perquè podem observar restes de poblats aborígens, a més a més d'una bona mostra de la flora endèmica de l'illa.

3 Barranco de la Vega – Malpaso (2 h / poc difícil)

Situat al centre de l'illa, és una ruta que transcorre a través d'un gran barranc, i que passa per una presa i va davallant muntanya avall fins a l'ermita on, segons la tradició, va aparèixer a la gent la verge de la Peña, patrona de Fuerteventura.

4 Lajares – Corralejo (3-4 h / cert nivell de dificultat)

Des de Lajares cal prendre el camí que duu als volcans de Calderón Hondo. Cal iniciar el recorregut per la carretera de Majanicho, on entrem a la zona volcànica coneguda com Mascona.

5 Malpaís de la Arena (3 h / cert nivell de dificultat)

L'itinerari comença als voltants de Villaverde, al nord de l'illa. Des de la Montaña del Molino fins a la Montaña de Saltos hi ha un sender envoltat de parets que separen el malpaís de l'Arena dels terrenys agrícoles de la zona de Villaverde. Des de la Hoya del Agua es pot veure tot el nord de l'illa.

6 Ruta dels pelegrins d'Antigua a Betancuria (3-4 h / cert nivell de dificultat)

L'itinerari surt des de la mateixa església de la vila d'Antigua a través d'un sender de pelegrins que mena fins a Vega de Río Palma. En una hora s'assoleix el cim de la muntanya, amb bones vistes, i resguint la seva cresta vers el sud, s'arriba al parc natural de Betancuria, vila històrica i antiga capital de Fuerteventura.

7 Camí de ronda: Barranco de la Torre (4 h / molt fàcil)

Des de Caleta Fuste, un important centre turístic (on podeu visitar un centre de reintroducció de lleons marins), cal anar fins a l'antiga fortificació anomenada El Castillo, i a partir d'aquí cal seguir la riba del mar. Es tracta d'un camí molt fàcil que ens permet visitar els forns de calç restaurats, i que va fins a les Salinas del Carmen, on s'han rehabilitat les antigues salines, que es poden veure com funcionen. Des d'aquest indret es passa al Barranco de la Torre, on hi ha restes arqueològiques del període aborígen.

8 Tiscamanita – Pozo Negro (3-4 h / cert nivell de dificultat)

Des de Tiscamanita es remunta el barranc tot passant per una plantació d'àloe fins a arribar a la Caldera de la Laguna. Cal travessar el Malpaís Grande per arribar al Pozo Negro.

9 Tuineje – Toto (3-4 h / cert nivell de dificultat)

Partint de Tuineje cal pujar pel cementiri fins al cim de la muntanya de Manitaga. Des d'aquí es veuen perfectament els quatre punts cardinals de l'illa. L'itinerari continua en la davallada cap a Toto. Aquesta és una bona ruta per observar vegetació i fauna auctòtona de l'illa.

De camí cap a les coves d'Ajuy, l'indret més antic de les illes Canàries. El relleu tallat de la costa està foradat per nombroses coves marines, on el mar entra violentament. Monument natural d'Ajuy.

10 Cañada del Río – La Pared (3 h / fàcil)

Situada a la zona sud-oest de l'illa, es una ruta fascinant a través de la zona desèrtica de l'illa, on podem gaudir de la visió de les grans dunes de Jable, i el relleu escarpat de la costa.

Comunitat de camells de l'Oasis Park La Lajita, on aquest animal forma part d'un projecte de recuperació de l'espècie autòctona.

LA FAUNA DE FUERTEVENTURA I ELS PROJECTES DE PROTECCIÓ D'ANIMALS

Fuerteventura és un lloc ideal per a aquells muntanyencs que els agrada de fer excursions científiques per observar la fauna i la flora. Tot i que el terreny està exposat a la llum del sol, de tant en tant, algun arbust humil, una flor, trenquen amb l'aridesa d'un sòl elemental, negre intens, clar o daurat. Malgrat que a simple vista la vegetació és escassa, hi podem trobar bastants endemismes.

La natura de l'illa permet descobrir nombroses espècies d'ocells, sobretot migratoris. Per exemple la hubara o pioc canari, l'aufrany, la baldriga, el xoriguer, el corriol gros, el pigre gris, el corredor, el puput. L'aufrany –el *guirre*, com diuen ells– és l'única espècie de carronyaire que viu a les Canàries, i està considerat en perill d'extinció. Actualment hi ha en marxa el projecte Life-Naturaleza per establir la població d'aquest ocell a l'illa.

Destaquen també els ocells de la Charca de Catalina García, una llacuna, estranya en la morfologia de l'illa, de caràcter desèrtic, i el lloc on hi ha més ocells aquàtics i limícoles. S'hi poden observar l'ànec canyella, el xarxet marbrenc i la fotja comuna.

El Jorjado (*Nauplius sericeus*) és un endemisme de Fuerteventura, que floreix al mirador de Morro de Veloso (674 m), entre Antigua i Betancuria.

Illa de cabres, ases i camells

Però a terra ferma, sobretot destaca l'ase *majorero*, la cabra salvatge i el camell *majorero*, com a fauna major, i, més petits, els esquiroles moruns i els eriçons. L'hàbitat de l'ase *majorero* es redueix a l'illa de Fuerteventura, segurament introduït pels conqueridors.

D'ascendència africana, és un animal perfectament adaptat al clima i al terreny, per on campa de manera silvestre. La cabra salvatge és també un animal molt important; fins i tot n'hi ha en granges per produir el famós formatge *majorero*, i també és la base principal alimentària.

L'Oasis Park La Lajita, un zoo que ha estat guardonat amb la Medalla de Plata del Govern de Canàries, destaca per la tasca de la recuperació de l'ase i del camell. És també uns dels parcs botànics més importants d'Europa, amb un jardí de cactus amb més de 28.000 exemplars.

La reintroducció de la tortuga babaua

Un altre projecte interessant, pel que fa les espècies marines, és la reintroducció de la tortuga careta o babaua (*Caretta caretta*). Al moll de Morro Jable, a Jandía, hi ha una guarderia, és a dir, un centre dedicat a la reintroducció d'aquesta tortuga.

Després d'un any d'estar a la guarderia, o l'equivalent al doble del pes i biometria de naixement, les tortugues seran alliberades a la mar.

Es tracta d'un projecte mundial de la reintroducció de la tortuga babaua a les Canàries. Es veu que aquesta espècie hi va fer niu fa més de tres segles; per això avui dia s'està intentant que torni a Fuerteventura, perquè hi formi una colònia.

Aquest projecte s'ha consolidat com un referent mundial de recuperació de fauna marina. El projecte contempla el trasllat d'ous des de les colònies nidificants de l'illa de Boa Vista (Cap Verd) a llocs on hi hagi evidència de la seva nidificació en el passat, com ara les platges de Jandía.

Les tortugues que han nascut en els nius de Fuerteventura gràcies al mecanisme biològic de la filopàtria tornaran en la fase adulta a niar a les mateixes platges on van néixer.

Tony Gallardo, gerent de medi ambient del Cabildo de Fuerteventura, ens explica què hi fa a la guarderia de tortugues. A la guarderia, perfectament aïllada dels ocells per mitjà d'una malla, es disposen unes grans banyeres amb aigua de mar en circulació contínua, exposades al sol, on hi ha els alevins i les tortugues de mida mitjana.

L'ase majorero té el seu hàbitat a Fuerteventura.

Més informació

Excursions i senderisme

Norte y Solana
 ☎ +34 928 870 360
norteysolana.com
 Centre de turisme rural i excursions; senderisme.

Fauna i flora

Oasis Park La Lajita
 ☎ +34 928 161 135
lajitaoasispark.com

Museus

Ecomuseu de la Alkogida (Tefia)
 Format per un poblat de set vivendes, aquest ecomuseu constitueix una mostra de l'hàbitat tradicional de Fuerteventura i de la seva artesania.
 ☎ +34 928 858 998

Hotels

Hotel Fuerteventura Princess ****
Hotel Club Jandía Princess ****
 Pájara
 ☎ + 34 928 544 136
princess-hotels.com

